

REZIJANSKO NAREČJE

Prispevek KD Rozajanski Dum k ohranjanju domače slovenske različice

Občina Rezija (pokrajina Videm – dežela Furlanija-Juljska krajina) obsega dve dolini: dolino Rezijo in na južni strani krajšo in bolj ozko dolino Učje. Glavni vstop v dolino Rezije je s furlanske strani. V Slovenijo oziroma v Bovško dolino pelje ozka in ovinkasta cesta, odprta samo poleti med majem in oktobrom. V občini Rezija živi približno 1.000 prebivalcev. Največ ljudi je v njej živelo leta 1911 (okoli 5.000), od takrat število prebivalcev upada. Od tu je največ ljudi emigriralo po drugi svetovni vojni. V Reziji so naslednje vasi: Ravanca/Prato, ki je tudi upravno središče, Bila/San Giorgio, Njīwa/Gniva, Liščaca/Lischiazze, Osoanë/Oseacco, Solbica/Stolvizza, Korīto/Coritis in v dolini Učja istoimenska vas Učja/Uccea. Zgodovina Rezije je povezana z opatijo Mužac/Moggio Udinese. Do leta 1420 je bila pod oglejskim patriarhatom, do leta 1797 pod Beneško republiko, od leta 1866 pod Kraljevino Italijo in nato Republiko Italijo.

V Reziji govorimo slovensko narečje, ki ga imenujemo rezijanščina, po domače pravimo *po nās* ali *po rozajanski*. Rezijanščino govori večina ljudi v Reziji in tudi naši ljudje, ki so se – predvsem z namenom zaposlitve – naselili zunaj doline: v deželi Furlaniji-Juljski krajini, v drugih italijanskih deželah predvsem severne Italije, v Franciji, Belgiji, Nemčiji, ZDA in Avstraliji. Rezijanščino govorijo predvsem odrasli in stari ljudje. Med otroki in mladimi, tako v Reziji kot drugod, jo redko slišimo. Večina mladih in otrok v dolini pa narečje razume.

Rezijanščina je bila in je zaradi svojih posebnosti še vedno zanimiva za jezikoslovce. Z rezijanščino so se ukvarjali med drugimi Jan Potocki (1761–1815), Izmail I. Sreznjevskij (1812–1880), Jan Baudouin de Courtenay (1845–1929), Fran Ramovš (1890–1952), Tine Logar (1916–2002), Pavle Merku (roj. 1927), Rosanna Benacchio, Roberto Dapit (roj. 1957), Han Steenwijk (roj. 1959), Matej Šekli (roj. 1976). Na pobudo občine Rezija sta potekala dva strokovna posveta, na katera so bili povabljeni jezikoslovci in strokovnjaki za rezijansko narečje. Prvi posvet je bil leta 1980, drugi pa leta 1991. Po drugem posvetu je občina Rezija spodbudila dve vrsti raziskav: ena je bila usmerjena na pravopis in slovnico (Steenwijk 1993; 1994; 1999; 2005), druga na toponomastiko (Dapit 1995–2008). Na pobudo občine Rezije so s pomočjo strokovnjakov izšle tudi publikacije za otroke. V šoli je bil pouk in je še vedno samo v italijanščini, v zadnjih dvajsetih letih pa je nekaj ur posvečenih domači kulturi in narečju. Sedanja občinska uprava se je odločila za drug način pisanja rezijanščine. Ta se delno ločuje od sistema, ki ga je razvil in predlagal prof. Han Steenwijk. Kulturno društvo Rozajanski Dum pa rezijanščino razvija na temelju raziskav H. Steenwijka.

Zakonsko v Reziji veljajo zakoni št. 482 iz leta 1999, ki ščiti dvanajst jezikovnih manjšin v Italiji (med njimi tudi slovensko), in zakon št. 38 iz leta 2001, ki ščiti slovensko manjšino v deželi FJK, ter deželni zakon št. 26 iz leta 2007, ki ščiti slovensko manjšino v deželi FJK.

Leta 1983 so domači kulturni delavci ustanovili kulturno društvo Rozajanski Dum. Pobudnik in prvi predsednik je bil Aldo Ma-

dotto (1920–1987), drugi pa pesnik Renato Quaglia (roj. 1941), od leta 1991 je predsednica Luigia Negro (roj. 1965).

Kulturno društvo Rozajanski Dum je dalo več pobud za ohranjanje in vrednotenje domačega narečja in kulture. Organiziralo je tečaje domače kulture in narečja v šoli (leta 1985 in med letoma 1991 in 2007), narečni natečaj (desetkrat v letih 1984–1997), tečaje pravopisa in slovnice za odrasle (2000–2006). Za tečaje je na podlagi publikacij prof. Hana Steenwijka skrbel predvsem prof. Matej Šekli, nato tudi domačinka Angela Di Lenardo.

Društvo izdaja tudi razne publikacije, med drugim je izdalo knjige za otroke. Leta 1997 je izšla zgodba *Ta prawā pravicā od lisicā od Rezija / La vera storia della volpe di Resia*, zbirka pripovedi o lisici (od rojstva do smrti), ki jih je pripovedovala znana pripovedovalka Elena Di Lenardo, znana kot *Jelica tu-w Borovičije* (1916–2011). Leta 2004 je bila objavljena pravljica *Ta mala dujačesa / La ragazzina selvaggia*, ki jo je pripovedovala Virginja Valente z Bile (1905–2005).

Od leta 1992 društvo pripravlja rezijanski koledar, vsako leto z drugo temo. V njem so objavljene fotografije ter besedila v domačem narečju s prevodom v italijanščino. Koledar za leto 2007 je bil preveden tudi v slovenski knjižni jezik.

Društvo je petkrat izdalo telefonski imenik za Rezijo, kar pomeni, da je izdalo seznam oseb, ki imajo telefon, tudi z domačimi hišnimi in krajevnimi imeni. Prvi telefonski imenik je izšel leta 1991, takrat so bila imena oseb ter ulic napisana uradno v italijanščini, imena ljudi pa so bila zapisana ločeno po vaseh. Drugi telefonski imenik, ki je izšel leta 1992, pa je ob uradnem zapisu vseboval tudi hišna in krajevna imena v domačem jeziku, prav tako tretji, četrti in zadnji, peti imenik, ki je izšel leta 2000. Četrtemu in petemu imeniku sta bili dodani prilogi z imeni in s telefonskimi številkami Rezijanov po svetu.

Od leta 2005 društvo izdaja glasilo *Naš glas / La nostra voce*, s katerim želi prispevati tudi k spoznavanju tematik, povezanih s slovensko manjšino. Društvo organizira razstave, koncerte in druge kulturne prireditve in pri tem uporablja domače narečje tako v ustni kot tudi v pisni obliki.

V Reziji se razvija tudi z domačo kulturo povezani kulturni turizem. Obiskovalci prihajajo predvsem iz Slovenije, kjer je Rezija znana predvsem zaradi otroške knjige *Zverinice iz Rezije*, ki je leta 1973 izšla na pobudo dr. Milka Matičetovega. Zato je društvo leta 2008 organiziralo posvet na temo Jeziki in turizem – Jezikovne različice kot predmet turizma, na katerega je povabilo tudi predstavnike drugih jezikovnih manjšin v Italiji, ki imajo podobne izkušnje.

Od leta 2011 ima društvo skupaj z drugimi domačimi kulturnimi ustanovami svojo domačo stran na spletni strani www.rezija.com. Na spletnih straneh društva lahko berete prispevke in poročila v domačem narečju, v knjižni slovenščini, v italijanščini, nekatere pa tudi v nemškem in angleškem jeziku.

Društvo Rozajanski Dum je sodelovalo pri pobudi *Rumunimo po nās*, ki jo je leta 2000 vodilo turistično društvo Pro Loco. V

* Luigia Negro, turistični tehnik, Zveza slovenskih kulturnih društev. Via Udine 12, 33010 Resia/Rezija (Udine), Italija 12, E-naslov: rozajanskidum@libero.it

sklopu pobude so bili natisnjeni plakati z napisom *Rumunimo po nās* (Govorimo po naše). Pri tej pobudi so sodelovala skoraj vsa rezijanska društva.

Kulturno društvo Rozajanski Dum je v vseh letih delovanja s pobudami prispevalo k ohranjanju domačega narečja, gradivo pa je tako zapisano tudi za prihodnje rodove. Res je, da narečje počasi izginja, kar je seveda močno odvisno od vsakega posameznika oziroma od staršev in starih staršev. Če bo položaj v Reziji ostal takšen, kot je ali se bo celo poslabšal, bodo v dolini govorili samo še italijansko, starodavno narečje v Reziji pa bo izginilo. Edino možnost za ohranitev narečja na podlagi svojih izkušenj vidim v učenju slovenskega knjižnega jezika. Z njegovo pomočjo lahko ponovno poiščemo pot do svojega narečja – predvsem tam, kjer jezik še znajo, pa ga doma ne govorijo več. Samo z znanjem italijanskega knjižnega jezika – tako kot je to sedaj – pa je pot do narečja zaprta.

Literatura

STEENWIJK, Han: *Fondamenti per una grammatica pratica resiana*. Padova: CLEUP, 1993.

STEENWIJK, Han: *Ortografia resiana – Tö jošt rozajanskë pisanjë*. Padova: CLEUP, 1994.

STEENWIJK, Han: *Grammatica pratica resiana: Il sostantivo*. Padova: CLEUP, 1999.

STEENWIJK, Han: *Piccolo dizionario ortografico resiano = Mali bisidnig za tö jošt rozajanskë pisanjë*. Padova: CLEUP, 2005.

DAPIT, Roberto: *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo. 1: Area di Solbica/Stolvizza e Korito/Coritis; 2: Area di Osoanë/Oseacco e Učja/Uccea; 3: Area di Bila/San Giorgio, Njiva/Gniva e Ravanca/Prato*. Padova: CLEUP, 1995–2008.

Ta prawä pravicä od lisicä od Rezija / La vera storia della volpe di Resia. Circolo Culturale Resiano »Rozajanski Dum«, 1997.

Ta mala dujačesa / La ragazzina selvaggia. Circolo Culturale Resiano »Rozajanski Dum«, 2004.

SLOVENSKI GOVOR V KANALSKI DOLINI¹

Slovenščina v družini

Slovenska beseda v Kanalski dolini je kljub prenekateri »črni napovedi«¹ še vedno živa, čeprav bi po zakonih, ki so bili sprejeti v zadnjih letih prejšnjega stoletja (Zakon 482, 1999; Zakon 38, 2001), morda pričakovali njeno večjo slišnost. Večdesetletno nesistematično razvijanje slovenskega jezika in njegova odrinjenost zgolj v zasebno rabo v povojnih desetletjih so močno omejili njen odmev. Skromna enourna prisotnost pouka slovenskega jezika po dolinskih vrtcih in šolah v različnih in precej okrnjenih oblikah od leta 1998 ni pomembno izboljšala podobe dolinske slovensko govoreče jezikovne stvarnosti, zagotovo pa je prispevala k uzaveščanju prisotnosti slovenskega jezika in slovenskega v tem prostoru ter k pozitivnemu odnosu do Slovenije in slovenske stvarnosti nasploh. Vsekakor je treba premišljeno nadaljevati zastavljeno delo in si za cilj zastaviti vzpostavitev rednega pouka slovenskega jezika v dolinskem šolstvu na vseh ravneh pred-, osnovno- in srednješolskega izobraževanja. Zgolj evropsko naravnana naklonjenost ohranjanju in razvijanju medkulturnosti in pluralnosti sicer lepo zveni, morala pa se bo implementirati in realizirati; tudi z izdelanimi jezikovnimi programi, ki bodo sistemsko razvijali slovenski jezik oz. ohranjali prisotnost dolinskih jezikov.

Slovenski jezik je v Kanalski dolini še vedno prisoten, ker so domačini zavezani ohranjanju lastnega izročila, pri čemer je ena pomembnih identifikacijskih prvin lokalne skupnosti ohranjanje in obvladovanje značilnih jezikovnih znanj in praks. Slovenski govori Kanalske doline se, kot potrjujejo podatki Raziskave o

znanju in rabi dolinskih jezikov med starši in učitelji/vzgojitelji otrok, ki so v šolskem letu 2004/05 obiskovali vrtce ali prvih pet razredov osnovnih šol v Ukvah, v Žabnicah, na Trbižu in v Beli Peči (Gliha Komac 2009: 81–210),² ohranjajo v dolinskih domačinskih družinah, ki poleg znanja slovenskega jezika razpolagajo vsaj še z znanjem italijanščine. Avtohtono manjšinsko domačinsko prebivalstvo s slovensko, z nemško ali s furlansko materinščino je najmanj dvojezično, pa čeprav je bila poleg italijanščine (in pozneje angleščine) v redni dolinski vzgojno-izobraževalni proces od leta 1976 vključena le nemščina (Graf 1).

Slovenskega jezika se je lokalno prebivalstvo v glavnem učilo in naučilo predvsem v družinah in na vasi. Lokalno prebivalstvo s slovensko materinščino slovenski jezik uporablja predvsem pri sporazumevanju z ožjimi družinskimi člani oz. v najožji družini (Graf 2).

Stališča lokalnega prebivalstva do slovenskega jezika (tako do knjižne kot narečne različice) in njegovega načrtnega razvijanja v procesu rednega izobraževanja so dokaj naklonjena. O tem priča tudi dejstvo, da se že nekaj let zapovrstjo vsi starši šoloobveznih otrok odločajo za vključitev svojih otrok k pouku slovenskega jezika, če jim šole to možnost ponudijo (Graf 3).

Kot ključne razloge za znanje slovenščine so anketiranci navedli jezik sosednje države (45 odstotkov), jezik območja (38 odstotkov) in naložbo v prihodnost (17 odstotkov) (Gliha Komac 2009: 136) (Graf 4).

2 V raziskavi so bili zbrani podatki o pridobivanju jezikovnih znanj, aktualnih jezikovnih praksah, potrebi po znanju dolinskih jezikov za življenje v dolini oz. stališčih do dolinskih jezikov in stanju dolinskih jezikov med dolinsko starševsko in učiteljsko populacijo (Gliha Komac 2009: 81).

1 Posebna zahvala za poglobljeno branje in koristne pripombe pri nastajanju prispevka gre Rudiju Bartalothu in doc. dr. Karmen Kenda-Jež.

* Dr. Nataša Komac, dr. znanosti s področja jezikoslovja, docentka za slovenski jezik, znanstvena sodelavka, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU. 1000 Ljubljana, Novi trg 4, E-naslov: ngk@zrc-sazu.si